

2011 - ΕΤΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Ὁ μπαρμπα - Ἀλέξανδρος
τῆς Ἑλλάδας
καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας

Ἀφιέρωμα στὸν Ἀλέξανδρον Παπαδιαμάντην (ε')

Εἰς τὸν Ποιητὴν

Ἡ νεκρολογία γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη(*)

Ν. Καρβούνης

Ἡ ΣΥΧΑ καὶ διακριτικά, ὅπως ἔζησεν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν του, ἔσβυσεν εἰς τὸ νησί, ποῦ εἶδε τὸ φῶς, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

Ἡ βιοπάλη καὶ αἱ ἀσχημῖαι μιᾶς τυραννισμένης ζωῆς δὲν τὸν ἔθιξαν. Ἡ ψυχὴ του εἶχε μείνει παιδικὴ καὶ ἀφελῆς καὶ οἱ τρόποι του ἀδέξιοι καὶ ἐντροπαλοί. Κατεβασμένος εἰς ἓνα περιβάλλον ξένον πρὸς αὐτόν, ἀπὸ τὸν μισοσβυσμένον τοῖχον κάποιου ἐρημοκλησιοῦ, ὅπου ὁ Χρόνος σύρει ἀργὰ τὸν πέπλον τῆς λήθης ἐπάνω ἀπὸ τὰ χλωμὰ καὶ ἐκστατικὰ ὅσον καὶ ἔντονα πρόσωπα ἀγίων ἀγνώστων, ὁ Παπαδιαμάντης ἐξηκολούθησε τὴν ἰδίαν ζωὴν τῶν παλαιῶν τοιχογραφιῶν τῶν μισογκρεμισμένων ἐξωκλησιῶν. Ζωὴν ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τοῦ θυμιατοῦ, ρυθμιζομένην ἀπὸ τὰς ἀργὰς ψαλμοφθῆσις παπάδων ἀσπρομάλληδων, ἐνῶ κάπου-κάπου ὁ ἥλιος γλυστρᾷ γελαστὸς ἀπὸ τὰ στενόμακρα παράθυρα καὶ κάμνει νὰ φαίνωνται πλέον μακρυσμένοι καὶ πλέον ἐκστατικαὶ αἱ μορφαὶ τῶν ἀγνώστων ἀγίων τῆς παλαιᾶς τοιχογραφίας.

* * *

Δι' αὐτὸ αἱ ἱερεμιάδες ποῦ δονοῦν πένθιμα τὸν ἀέρα ἀπὸ χθὲς ποῦ ἐγνώσθη ὁ θάνατός του, καὶ ὄλαι αἱ κατακραυγαὶ ἐναντίον τῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία, λέγουν, ὅτι τὸν παρεγνώρισεν, ἀποτελοῦν

φοβερὰν δυσαρμονίαν πρὸς τὸν εὐγενικόν, τὸν σιωπηλὸν καὶ τὸν γεμᾶτον ἀσκητικὴν περισυλλογὴν βίον του καὶ τὸν ὠραῖον θάνατόν του.

* * *

Ἡ μοῖρα τῶν ἐκλεκτῶν δὲν πρέπει νὰ μετριέται μὲ τὸ μέτρον τῆς μοίρας τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Ὅσοι σήμερον κατηγοροῦν τὴν κοινωνίαν, διότι δὲν τὸν ἐξετίμησε καὶ δὲν τὸν περιέθαλψεν, ἅς συλλογισθοῦν διὰ μίαν στιγμὴν, τί θα ἐσκέπτετο ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης, ἂν, ἀπὸ τὸν καλλίτερον κόσμον, ὅπου πηγαίνουν τὰ πνεύματα τῶν ἐκλεκτῶν, ἦτο δυνατὸν ν' ἀκούσῃ τοὺς θρήνους των.

Ἡ κοινωνία δὲν ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ σκύψῃ στοργικὰ ἐπάνω εἰς ἓναν ποιητὴν, ποῦ εἶχε τὴν ἡρεμον καὶ ἀνεπίδεικτον ὑπερηφάνειαν νὰ μὴ τῆς δηλώσῃ τὴν παρουσίαν του.

Ὁ Παπαδιαμάντης, ἀληθινὸς πνευματικὸς δημιουργός, ὁμοιάζεν, ὅπως ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ εὐγενικοὶ δημιουργοί, μὲ τὰ δένδρα τὰ πολύχυμα καὶ καρπερά, τὰ ὁποῖα δίδουν τὸν καρπὸν των πλουσιοπάροχα καὶ τὸν ἀφίνουν νὰ πέσῃ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τὸ μεσουράνημα τοῦ καλοκαιριάτικου ἡλίου, ἀδιάφορον ἂν ὁ διαβάτης θα σκύψῃ νὰ τὸν σηκώσῃ, διὰ νὰ δροσίσῃ τὰ διψασμένα του χεῖλη μὲ τὸν γλυκύν του χυμόν.

Ἐγραφε, διότι τοῦ ἦτο εὐχαρίστησις νὰ γράφῃ, ὅπως εὔρισκεν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ψαλτικὴν καὶ εἰς τὸν βίον τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Ὅρους, ὅπου ἐπήγαινε κάποτε διὰ νὰ ξεκουρασθῇ καὶ νὰ ξανανιώσῃ, μέσα εἰς τὸ γνῶριμον τῆς ψυχῆς του περιβάλλον. Ἐγραφεν, ὅπως ἠὲ χαριστεῖτο εἰς τὴν συντροφίαν τῶν ταπεινῶν, τῶν ἀπλοϊκῶν, τῶν ἀνεπιτηδεύτων καὶ τῶν βιοπαλαιστῶν, ὅπως ἐθεωροῦσεν ὠραῖον νὰ περνᾷ τὰς ὥρας του μεταξύ των καὶ νὰ πίνῃ κάποτε μαζῇ των τὸ γενναῖον, γλυκύ, κόκκινο κρασί. Μαζῇ των καὶ χωρὶς νὰ τοὺς ἐγγίξῃ· διότι αὐτὸς ἦτο ἢ κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν ζωντανεμμένη ἀγιογραφία, ἐνῶ ἐκεῖνοι εἶχαν σάρκα καὶ ὀστά.

* * *

Ἦχι! δὲν πρέπει οἱ ὄψιμοι θρήνοι διὰ τὸν γέροντα ποῦ ἔζησεν, ἔγραψε καὶ ἔφυγεν ὀλιγόλογος καὶ τόσον ὑπερήφανος εἰς τὴν ταπεινότητά του. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσῃ διαφορετικά, οὔτε θα ἀντλοῦσεν ἴσως τὴν εὐτυχίαν ἀπὸ τὴν εὐμάρειαν, ποῦ θα ἦτο δυνατὸν νὰ τοῦ χαρίσῃ ἢ εὐγνωμοσύνη τῆς κοινωνίας. Ἐχει καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀσκητοῦ τὴν ἰδικὴν τῆς εὐτυχίαν.

Εἶνε ἄσκοπον καὶ μάταιον νὰ ἐξετάσῃ κανεὶς τὰ ἔργα τοῦ Παπαδιαμάντη, μὲ τὸν ψυχρὸν φακὸν τῆς στενοκέφαλης κριτικῆς. Ἄν ἡ γλῶσσά του εἶνε καθαρὰ ἢ σύμμικτος, ἂν ἡ μορφή τῶν ἔργων του εἶνε βυζαντινὴ ἢ ἄλλο τι, ἂν τὸ ὕφος του εἶνε καθαρὸν ἢ σκοτεινόν, αὐτὰ εἶνε ζητήματα ἀδιάφορα ἐντελῶς. Ἡ γλῶσσά του, ἡ μορφή του, τὸ ὕφος του, ἦσαν ἰδιορρυθμῶς ἰδικά του καὶ δὲν ἔπρεπεν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ εἶνε διαφορετικά.

Καὶ ἔπειτα, ἡ ἀξία ἐνὸς δημιουργήματος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τήρησιν ὠρισμένων νόμων καὶ κανόνων, ὅσον ἀπὸ τὸ πνεῦμα ποῦ τὸ ἐμψυχώνει. Καὶ τὸ πνεῦμα ποῦ ζωντανεύει τὰ ἔργα τοῦ Παπαδιαμάντη, εἶνε δυνατὸν καὶ συναρπάζει καὶ δίδει τὴν γέννησιν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ συγκινεῖ.

Ἄν ἡ «Φόνισσα» εἶνε τὸ ἀνώτερον ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἢ «τὰ Ρόδι» ἀκρογιάλια» τὸ γραμμένον μὲ περισσοτέραν χάριν, ἢ τὸ «Μυρολόγι τῆς Φώκιας» τὸ συγκινητικώτερον, δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν. Τὸ ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη εἶνε ἓνα καὶ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὴν ζωὴν του. Θὰ ἠμποροῦσεν -εἶχεν ὅλα τὰ μέσα- νὰ εἶνε «σοφὸς καὶ διαβασμένος» συγγραφεύς. Ἄλλ' ἡ σοφία τῆς ζωῆς εἶνε ἀσυναίσθητος καὶ ἀνεπιτήδευτος.

Δι' αὐτὸ ἐκεῖνοι, ποὺ ἐνόησαν βαθύτερα τὸν Παπαδιαμάντην, -οἱ ταπεινοὶ ποῦ τοῦ ἔδωκαν χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπῆρε καὶ αὐτὸς ἀνεπιγνώτως τοὺς τύπους καὶ τοὺς χαρακτῆρας του- εἶνε οἱ μόνοι οἱ ὁποῖοι ἐλυπήθησαν ἀληθινὰ διὰ τὸν θάνατόν του. Ἐπάνω εἰς τὴν Δεξαμενὴν, στοιχειὸ τοῦ καφενεῖου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ γέρον μὲ τὴν μορφήν τοῦ ἀποκόσμου καλογήρου ἐσιωποῦσεν ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους, βυθισμένος εἰς ρέμβην καὶ συλλογισμούς, εὐρίσκειται κάποιος γέρον ἀπόμαχος τῆς βιοπάλης, ὁ ὁποῖος διηγεῖται μὲ ἀπλοϊκὴν εὐλάβειαν, πῶς κάποιο Πάσχα ὁ κύρ-Ἀλέξανδρος ἐκαταδέχθη νὰ φάγῃ μαζῆ του τὸ ἀρνὶ εἰς τὸ φτωχικὸ του. Πῶς, μίαν ἄλλην φοράν, ὁ κύρ-Ἀλέξανδρος τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ μὲ καλὸν τρόπον ἀπὸ τοὺς ἐνοχλητικούς, ἂν καὶ καλοπροαιρέτους ξένους, οἱ ὁποῖοι ἀνέβησαν ἕως εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Λυκαβητοῦ διὰ νὰ τὸν ἰδοῦν.

Καὶ πῶς, ἄλλην μίαν φοράν, ὁ ξενιτεμμένος τραγουδιστὴς τῆς Πατρίδος, ὁ Σπῦρος Ματσούκας, τοῦ ἔδωκεν ἀπὸ τὸ πενιχρὸν του

βαλάντιον ἓνα δίφραγκο, τὸ ὁποῖον ὁ κύρ-Ἀλέξανδρος ἐπῆρε χωρὶς στενοχωρίαν, ὅπως δὲν θὰ τὸ ἐπαιρνε ἀπὸ ἄλλων.

Καὶ ὁ γέρον πὸν τὰ διηγείται, ἀφίνει ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ λόγια του τ' ἄξεστα νὰ ξεχειλίξῃ ὁ θαυμασμός καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν εὐγενικὸν τραγουδιστήν, διότι ἐγνώριζε πῶς νὰ φανῇ χρήσιμος εἰς τὸν κύρ Ἀλέξανδρον χωρὶς νὰ τὸν προσβάλλῃ.

* * *

Καὶ εἰς τὸ καφενεῖον τῆς πλατείας τοῦ Μοναστηρακιοῦ, ὅπου ὁ Παπαδιαμάντης, μὲ τὴν ράχιν γυρισμένην εἰς τὸν δρόμον, ὅπου ἐκυλίωντο βαρεῖα τ' ἀμάξια καὶ ἐπερνοῦσε παλυθόρυβη ἡ ζωή, ἀδιάφορος πρὸς αὐτήν καὶ μακρυσμένος ἀπ' αὐτήν, ἐπερίμενε νὰ σημάνῃ ἡ βραχνὴ καμπάνα τοῦ Ἁγίου Ἐλισσαίου – νὰ καὶ ἓνας ἅγιος ἄγνωστος ὅπως καὶ αὐτὸς – εὐρίσκονται μερικοὶ γέροι ἀπόμαχοι τῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι ἠσθάνθησαν, ὅτι κάτι ἀκόμη τοὺς ἔφευγεν ἀπὸ τὴν ζωὴν, ὅταν ἔχασαν ἓνα βράδυ τὸν ἀπόδημον ἀσκητὴν ἀπ' ἐμπρός των.

Καὶ ἡ γυναικοῦλες, πὸν ἔκαμνον τὰς εὐλαβικὰς ὀλονυκτίας εἰς τὸν Ἅγιον Ἐλισσαῖον, ἐπαραξενεύθησαν μίαν νύκτα, πού δὲν εἶδαν εἰς τὸν δεξιὸν χορὸν νὰ τρεμολάμπῃ, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς πτωχικῆς λαμπάδας, τὸ κιτρινόμαυρον πρόσωπον μὲ τὰς βαθεῖας ρυτίδας καὶ τὰ μάτια τὰ στοχαστικά, πὸν ἐφαίνοντο ὡσὰν νὰ ἦταν καρφωμένα εἰς τὸ βάθος περασμένων αἰώνων, καὶ τὰ γένεια τὰ ψαρρὰ καὶ τ' ἀτημέλητα.

* * *

Δι' αὐτοὺς ὁ Παπαδιαμάντης εἶχεν ἀποθάνει ἀπὸ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μοῖρα τὸν ἔσυρεν ἤσυχρα καὶ εἰρηνικὰ εἰς τὸ νησί του, διὰ νὰ τὸν ἀποκοιμήσῃ εἰς τὴν ρίζαν ὑψηλοῦ καὶ σκοτεινοῦ κυπαρισσιοῦ, εἰς τὴν αὐλὴν λευκοχρισμένης ἐκκλησιᾶς. Διὰ τοὺς ἄλλους – τοὺς ἀδιάφορους καὶ τοὺς πολλοὺς – ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶχε ζήσει ποτέ. Καὶ διὰ τοὺς ὀλίγους, πού τὸν ἐγνώρισαν εἰς τὸ ἔργον του, εἶχεν ἀποθάνει πρὸ πολλοῦ... Ποῖος δὲν εἶχε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ἔορτή, πὸν ἔγεινεν εἰς τιμὴν του εἰς τὸν Παρνασσὸν πρὸ δύο ἐτῶν, δὲν ὠμοιάζε πρὸς μνημόσυνον; Καὶ πόσοι δὲν ἀπόρησαν, ὅταν κάποιος δεῖλι ὁ Νιρβάνας ἐπεχείρησεν ἓνα εἶδος προσκυνήματος ἕως τὴν Δεξαμενὴν διὰ νὰ τοὺς ἀναγγεῖλῃ, ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης ἐζοῦσε;

Ἄλλα τὸ ἔργον του ζῆ καὶ θὰ ζήσῃ, ὅσον ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἀγαπῶντες καὶ αἰσθανόμενοι τὸ ὠραῖον, εἰς οἵανδήποτε μορφήν. Διατὶ

ὄλαι αὐταὶ αἱ μεμψιμοιρίαι κατὰ τῆς κοινωνίας; Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν τὴν ἠνώχλησε ποτὲ. Εἰργάσθη διὰ τὴν τέχνην, διότι ἡ ἐργασία αὐτὴ ἦτο μέρος καὶ λειτουργία τῆς ζωῆς του. Ἔφυγεν εἰς τοὺς κόσμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχεν ἔλθει ἐδῶ, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν τύχην τοῦ ἔργου του. Ἄν ἡ κοινωνία τὸ ἐκτιμῆσῃ, τιμὴ δι' αὐτήν.

(*) Ἐφημερ. «**Ἐστία**», 5.1.2011, σελ. 8: «*Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς “Ἐστίας”, 5 Ἰανουαρίου 1911*». Διατηροῦμε τὴν ὀρθογραφία τοῦ δημοσιεύματος (σημ. ἡμετ.).